

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВАРИННИЦТВА ТА ОСНОВНІ ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

*І.Н.Топіха, доктор економічних наук, професор
Миколаївський державний аграрний університет*

В Україні в роки незалежності галузі тваринництва і птахівництва знаходяться в кризовому стані, подальше її поглиблення та нові негативні тенденції призведуть до незворотного характеру.

Адже за цей період поголів'я великої рогатої худоби зменшилося більше як в 3 з лишнім рази, в тому числі корів — в 2 рази, свиней — в 2,2 рази, овець і кіз — в 10 разів, птиці — в 3,2 рази.

Зменшення поголів'я худоби та його деформована структура унеможливили нарощування як м'ясних ресурсів (забійного контингенту), так і розширене відтворення маточного стада. В результаті цього виробництво тваринницької продукції невпинно скорочується, а виробництво м'яса досягло критичної межі його споживання.

Аналогічна картина спостерігається і в Миколаївській області (табл.1).

Таблиця 1

**Споживання основних продуктів харчування
(на душу населення за рік, кг)**

Показники	Роки				
	1990	1995	2000	2001	2002
М'ясо та м'ясопродукти, включаючи субпродукти і жир-сирець	77,2	43,7	35,8	26,1	25,2
Молоко та молочні продукти	356,2	279,7	189,5	196,8	181,2
Яйця, шт.	260	179	118	153	180

Як видно із даних таблиці, практично всіх продуктів тваринного походження населенням нашої області споживається половину від медичинської норми харчування. Це негативно відбивається на здоров'ї людей і особливо дітей.

Чому так склалося? Стандартною відповіддю на це запитання є те, що виробляти продукцію тваринництва не вигідно, тому що

вона збиткова.

Але складається парадоксальна ситуація. Із 5 млрд. населення земної кулі більша половина в своєму меню має продукти тваринного походження і воно себе ними забезпечує. Україна, населення якої складає сто четверту частину мешканців планети, не може забезпечити ними в повній потребі, тому що тваринництво збиткове.

І не дивлячись на намагання Уряду стабілізувати стан тваринництва, йому поки що це не вдається. Поголів'я великої рогатої худоби за 2003 рік скоротилося на 11%, свиней — на 12,3%, овець і кіз — на 4,2%, птиці — на 2,4%.

На дотування виробництва продукції тваринництва з метою підтримки вітчизняного виробника та запобігання скорочення поголів'я худоби в бюджеті України на 2004 рік передбачено 250 млн. грн. (в попередньому році — 235 млн.грн.).

Проведений нами аналіз стану галузі та виробництва продукції тваринництва показав, що в усіх господарських формуваннях області галузь є збитковою (табл.2).

Таблиця 2

Продуктивність праці та собівартість продукції в с.-г. підприємствах організаційно-правовими формами господарювання в Миколаївській області, 2002 р.

Показники	Господарські товариства	Приватні підприємства	Виробничі кооперативи	Державні	Інші
Прямі витрати праці на 1 ц продукції, люд.-год.					
Молоко	15,8	15,8	14,1	11,5	7,6
М'ясо ВРХ	133	112,4	154,6	101,4	96,9
М'ясо свиней	155,7	114,5	235,3	61,5	58,3
М'ясо овець	257	203,8	-	-	-
Вовна	316,7	283,8	750	-	-
Виробнича собівартість ¹ ц, грн.					
Молоко	75,76	66,43	85,6	61,18	85,51
М'ясо ВРХ	801,71	751,51	999,21	477,87	650,5
М'ясо свиней	909,73	678,24	1381,06	563,22	938,26
М'ясо овець	543,5	674,47	-	-	-
Вовна	1365	1611	2000	-	-

Одночасно дані таблиці дають підставу робити висновок, що у формуваннях є значні резерви, навіть при нинішній економічній ситуації, зменшення витрат на виробництво одиниці продукції тваринництва в 2-3 рази та зниження її собівартості в 2 рази (табл.3).

Таблиця 3

Витрати кормів на виробництво одиниці продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах Миколаївської області, ц корм.од.

Показники	1990 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.
На виробництво молока	1,6	1,47	1,36	1,35
Для отримання приростів:				
великої рогатої худоби	15,31	14,15	13,5	17,27
свиней	12,04	20,45	16,26	13,94

В структурі матеріальних затрат, які входять в собівартість продукції тваринництва, на корми приходить більше 70%. При цьому допускаються значні витрати їх на одиницю продукції.

Дані таблиці 3 свідчать, що перевитрати кормів на молоко складають 15-20%, для отримання приростів живої маси великої рогатої худоби – 60-80%, свиней – 100-150%. Це, перш за все, зумовлюється низькою якістю кормів, незбалансованістю раціонів годівлі.

Немаловажним фактором збитковості галузі тваринництва є низькі ціни на продукцію тваринництва (табл.4).

Таблиця 4

Середні ціни реалізації основних видів продукції тваринництва в с.-г. підприємствах Миколаївської області, грн. за 1 ц

Види продукції	2000 р.	2001 р.	2002 р.
Худоба та птиця (жива маса)	206,25	388,26	334,7
Молоко і молочні продукти	50,82	59,96	54,4
Вовна (фізична вага)	347,6	407,6	286,4

Співставляючи дані таблиць 2 і 4 видно, що ціни реалізації

настільки низькі, що не покривають виробничі затрати підприємств на виробництво продукції. До того ж, ці ціни мають тенденцію до зниження. Все це поглиблює кризу в тваринництві.

Одним з напрямів, який може сприяти підвищенню ефективності галузі, є цілеспрямована селекційна робота. В молочному скотарстві — це удосконалення існуючих і створення нових порід, адаптованих до умов України. Тут пріоритетними мають стати: підвищення продуктивності худоби, поглиблення спеціалізації худоби за характером одержуваної продукції, поліпшення оплати корму продукцією, продовження строку лактації. Доцільно також постійно удосконалювати технологію утримання худоби та отримання якісної продукції.

Вивчення досвіду розвитку галузі Канади показує, що тут середньорічний надій молока від корови становить більше 6000 кг.

По-перше, підвищення продуктивності молочного стада відбувається за рахунок багаторічної селекції корів. Нині 65% усіх корів включено до державної системи моніторингу продуктивності.

По-друге, худобу годують високоенергетичними кормами: влітку — травами, взимку — високоякісним сіном і комбікормами, в основі яких кукурудза становить 85%, соя — 15%. Витрати комбікормів — 300-350 г на 1 кг молока.

По-третє, залежно від фізіологічного стану, віку тощо, тварин на фермах розподіляють на групи, для кожної з яких встановлюють раціон, систему догляду та утримання, таким чином максимально пристосовуючи технологію виробництва до особливостей кожної групи тварин.

Досвід країн з розвинутим молочним господарством дає важливі та повчальні уроки для України. Вони полягають у наступному.

1. Держава повинна виступати регулятором розвитку молочного скотарства, ринку молока та молокопродуктів:
 - регулювати процес ціноутворення, що забезпечуватиме рівнозначний прибуток усім учасникам ринкових відносин;
 - встановлювати обсяги виробництва, необхідні для забез-

- печення раціонального споживання населення регіонів;
- стимулювати товаровиробників збільшувати чи зменшувати виробництво певних видів молокопродуктів;
 - дбати про забезпечення високого генетичного потенціалу тварин;
 - здійснювати різноманітні протекціоністські заходи, захищаючи товаровиробників від іноземних конкурентів.
2. Виникає необхідність утворення та функціонування на регіональних ринках молока та молокопродуктів кооперативних формувань, які б об'єднували та захищали інтереси виробників, переробників, заготівельників, держави.
 3. Сприяння створенню кооперативних, інтегрованих формувань з використанням взаємовідносин між виробниками та переробниками набутих світовою практикою господарювання.

Наші дослідження показали, що основними причинами низької інтенсивності ведення свинарства є технологічні проблеми: порушення вимог щодо відтворення, утримання й годівлі тварин та відсутність енергозберігаючих і ресурсозберігаючих технологій.

Розвиток галузі свинарства повинен базуватися на впровадженні комплексної механізації, створенні міцної кормової бази, розведенні високопродуктивного поголів'я свиней. Від раціонального використання продуктивного поголів'я залежить ефективність функціонування всіх інших засобів виробництва — виробничих приміщень і споруд, обладнання ферм, машин для кормовиробництва, кормів тощо.

Запорукою прибутковості галузі свинарства є ресурсозбереження.

Ресурсозбереження полягає не в механічному обмеженні раціонів свиней за кількістю, якістю та поживністю кормів, а навпаки, нормована годівля свиней відповідно до фізіологічного стану та рівня продуктивності, використання нетрадиційних кормів. Його значення зростає з урахуванням селекційного ресурсу вітчизняних та зарубіжних порід свиней, промислового схрещування та гібридизації.

Важливим важелем ресурсозбереження вважають підвищення

рівня інтенсивності використання свиноматок.

За умови стабілізації багатоплідність свиноматок на певному рівні та підвищення рівня їх використання з 1,1 до 2,0 опоросів, вихід поросят збільшується в 1,8 рази, а витрати кормів на утримання однієї холостої свиноматки, за даними Крятова О.В., скорочуються з 435 до 43 кормових одиниць.

З метою зниження амортизаційного тиску на вартісні показники продукції необхідно максимально використовувати виробничі приміщення та засоби механізації, підвищувати ефективність використання основних виробничих фондів (табл.5).

Таблиця 5

**Забезпеченість та ефективність використання основних
виробничих фондів у племінних господарствах
південного регіону**

Показники	Роки		
	2000	2001	2002
Фондозабезпеченість, тис. грн.	3,6	3,8	4,1
Фондоозброєність, тис. грн.	37,56	39,82	45,6
Фондовіддача, грн.	0,08	0,07	0,06
Фондомісткість, грн.	13,15	14,84	17,2

У відкритому акціонерному товаристві “Племзавод” “Степной” Каменко-Дніпровського району Запорізької області на одну свиноматку припадає в 3,5 рази більше вартості основних фондів господарства, ніж в господарствах Миколаївської області. Ефективність галузі досягається завдяки чіткій організації племінної роботи, повноцінній годівлі відповідно до фізіологічних вимог організму тварин, розробці рецептури комбікормів на основі комп’ютерних програм, дотримання технології утримання свиней, а також важелів стимулювання працівників. Це дозволяє отримувати середньодобові прирости на рівні 695 г при витратах кормів на 1 кг приросту живої маси — 5,2 кормової одиниці. Кожного року в господарстві виробляється більше 600 тонн свинини, в тому числі на одну голову — до 110 кг. Інтенсивне використання основних свиноматок дозволяє від однієї за рік одержувати до 2,1 тонн свинини.

Створення міцної кормової бази — початкова проблема.

Питома вага площ під кормовими культурами в господарствах Миколаївської області складає більше 30%, а використовуються ці землі неефективно. Мабуть, це є однією з головних причин того, що за 10 останніх років їх питома вага зменшилася більше, як на 10 пунктів.

В Миколаївській області основними зернофуражними культурами є ячмінь, горох і кукурудза, які займають 28,9% площі посіву. Валовий збір зернобобових культур зменшився за цей період на 40%. Урожайність ячменю складає 15,5 ц/га, гороху 8,5 ц/га, кукурудзи 22,3 ц/га. Це в 2-3 рази менше можливого області.

В структурі посівів зернових культур низька питома вага зернобобових, які мають високий вміст протеїну. В нинішній ситуації саме горох є основним компонентом в балансуванні поживності раціону тварин. Виробництво раціонбалансуючих добавок значно скоротилося, а їх ціна для підприємств, що ледве зводять, як кажуть, кінці з кінцями, є недоступною. Тому основний напрям балансування повноцінності раціонів та збільшення в них перетравного протеїну — це розширення посівів зернобобових (горох, соя, вікі) та люцерни з одночасним підвищенням урожайності.

Реформування в аграрному секторі вимагає обґрунтованого розміщення кормових культур та поліпшення природних пасовищ, вигонів, схилів балок та інших сільськогосподарських угідь, яких в регіоні майже біля 1,5 млн. га. Цей земельний ресурс мало задіяний у виробництві.

Незважаючи на значний агроекологічний потенціал, ці площі фактично занедбані, використовуються нераціонально і безсистемно в умовах великих антропогенних навантажень. Все це створило умови, за яких на кормових угіддях інтенсивно ідуть процеси деградації ґрунтів, постійно зменшується їх кормова продуктивність, змінюється структурний склад фітомаси, порушується стабільність екосистеми.

Розрахунки показують, що тільки проведенням недорогих агротехнічних заходів, їх продуктивність можна збільшити в 2-3 рази.

Особливе місце у вирішенні проблеми кормової бази відводиться виготовленню комбікормів, які повинні бути повноцінними, в необхідній кількості і доступні споживачам за ціною. Тут знову ж таки проблема сировини.

Отже здійснення окреслених шляхів є розв'язання проблем розвитку скотарства і свинарства в Україні.